

Received	Reviewed	Published	Doi Number
09.05.2018	26.05.2018	30.06.2018	10.18298/ijlet.2946

Usage of Person's Name of Common Nouns Related to Tree in New Turkish

*Yeter TORUN ÖĞRETMEN*¹

ABSTRACT

Personal names are separate study area in the onomastics studies. Personal names can be chosen from common noun, which are turned into proper noun. Trees, which are a part of nature are studied within phytonomy in the area of onomastics. Nature is used to give names in Turkish naming tradition. In Turkish some tree names such as " çınar, ardiç, akasya, defne, çam, kiraz " and names of parts of trees such as " kök, dal, budak, fidan, filiz, tomurcuk, yaprak, çiçek, çıvgın, ışgın " can be used as person names. Issue of this study is the usage of names of part of trees, which are used as personal names in Turkey Turkish. Firstly the structural characteristics of tree names, which are used as personal names, were examined in this study. The lineage continues with boys in Turkish culture and belief. In this context, secondly, trees names given to persons were grouped by gender and results were evaluated in the context of language-culture relationship. It has been seen that compound noun is created at most from " kök " and " dal " which are names of parts of trees. It was identified that the personal names created from names of trees are male names because of lineage continuity.

Key Words: Tree, common noun, proper noun, person name, gender.

Türkiye Türkçesinde Ağaç İle İlgili Tür Adlarının Kişi Adı Olarak Kullanımı²

ÖZET

Adbilimi çalışmaları içinde kişi adları ayrı bir inceleme alanını oluşturmaktadır. Gerçek kişilere ad olarak seçilen dil birimleri tür adı kaynaklı da olabilmektedir. Gerçek kişilerin adlandırılmasında da tür adlarının özelleşerek kişi adı olma durumuyla sıkça karşılaşılmaktadır. Doğanın bir parçası olan ağaçlar, ad bilimi bağlamında bitki adları arasında fitonomi (bitki ad bilimi) içinde ele alınmaktadır. Türk ad verme geleneği çerçevesinde ad vermede doğadan da yararlanılmaktadır. Türkçede "çınar, ardiç, akasya, defne, çam, kiraz" gibi bazı ağaç adları kişi adı olarak da kullanılabilir. Bu tür kişi adları dışında ağacın bölümlerini ifade eden "kök, dal, budak, fidan, filiz, tomurcuk, yaprak, çiçek, çıvgın, ışkın" gibi tür adlarının da kişi adı olarak kullanılabilirliği görülmektedir. Bu çalışmanın konusunu bu bağlamda Türkiye Türkçesinde ağacın bölümlerini ifade eden tür adlarının kişi adı olarak kullanımı oluşturmaktadır. Çalışmada ilk olarak ağaçla ilgili tür adlarının özelleşerek (onimleşerek) kişi adı olduğu kullanımlar yapısal özelliklerine göre ele alınmıştır. Türk inanç ve düşünce sisteminde soy, erkek çocukla devam etmektedir. Bu bağlamda çalışmamızda ikinci olarak bu kişi adları cinsiyet bakımından (kadın adı mı erkek adı mı) ele alınmış ve ağaçla ilgili kişi adları, dil-kültür ilişkisi bağlamında değerlendirilmiştir. İncelemede ağacın bölümlerini ifade eden tür adlarından en çok "kök" ve "dal" tür adlarının birleşik ad oluşturduğu görülmüştür. Soyun devamlılığı bağlamında ağacın bölümlerini ifade eden kişi adlarının daha çok erkek adı olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ağaç, tür adı, özel ad, kişi adı, cinsiyet.

¹ Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, ytorun@cu.edu.tr

² Bu çalışma 4-5 Mayıs 2018 tarihinde Adana'da düzenlenen 2. Multidisipliner Çalışmalar Kongresi'nde sunulan bildirinin genişletilmiş şeklidir.

1. GİRİŞ

Toplumsal yaşayış sürecinde her varlığı, nesneyi, kavramı adlandırma çabası vardır. Bu çaba dünyaya yeni gelen her birey için de geçerlidir. Bu bağlamda her toplumun kendi yaşam algısı ve değer yargılarına göre ad verme geleneği oluşmuştur. Ad verme sürecinde toplumun kültürel değerleri, o toplumun başka kültürlerle etkileşimi önemli bir yer tutar. Bu çalışmanın konusunu ise doğanın bir parçası olan ağaçlarla ilgili tür adları ve bu adların kişi adı olarak kullanımı oluşturmaktadır.

Kişi adları dil çalışmalarında özel adları ele alan adbiliminin (onomastik) inceleme konularından birini oluşturmaktadır. Ad bilimi (Alm. Onomastik, Namenkunde; Fr. Onomastique; İng. onomastics) özel adlar üzerinde duran ve özel adları, köken bilgisi (etymologie), tarihi gelişme, dil ve kültür sorunları açısından inceleyen bilim dalı olarak tanımlanmaktadır (Korkmaz, 2003: 7). Ad bilimi dil çalışmaları kadar, halk bilimi ve sosyolojinin de inceleme alanı içinde yer almaktadır. Toplumsal yaşayış sürecince ad verme geleneği oluşmaktadır.

Ad verme geleneği her toplumun inanç ve değer yargılarına göre şekillenmektedir. Türklerde ad verme geleneğine ve adların kaynağını oluşturan dillere kısaca değinecek olursak: Eski Türklerde başta yırtıcı kuşlar olmak üzere, güçlü hayvan adlarının; gök, dağ, deniz, gün, ay, yıldız gibi doğayla ilgili adların kişi adı olarak kullanılabilirdiği görülmektedir (Kibar, 2005: 21). Bunların dışında ana babanın isteğini, doğulan zamanı, kötülüklerden korunmayı ifade etme, son çocuk olma, ilk çocuk olma gibi farklı kültürel inanç ve eğilimlere göre de kişi adlarının verilebildiği görülmektedir (Rasonyi, 1993: 22; Kibar, 2005: 21; Kalkandelen, 2008: 60; Şahin, 2016: 36)

Türkler, Eski Türkçeden itibaren Çince adlar yanında, Budist dönemde, Mani ve Budist geleneğin etkisinde kalarak Sanskrit, Hint, ayrıca Sogd dillerinden adlar almışlardır. İslamiyet ile birlikte Kur'an'la ilgili terim ve din büyüğü Arapça kişi adlarının da Türkçede kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Ayrıca Farsça kökenli pek çok söz ve kişi adı da Türkçeye aktarılmıştır (Kibar, 2005: 21).

Türklerin ad verme geleneğinde doğa çok önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda ağaç ve ağaçla ilgili kişi adlarına da rastlanmaktadır. Aslında Türk gelenek ve inanç sistemi içinde ağaçla ilgili söylenecek çok söz vardır. Ancak bu sözleri burada sıralamak çalışmanın kapsamını aşacağı için Türk kültüründe ağaç kavramı genel hatlarıyla özetlendi.

Türk inanç sistemi içinde ağaç kültü önemli bir yere sahiptir. Türk mitolojisi alanında çalışanlarca sorunlu bir konu olarak değerlendirilen kült (Fr. culte) kavramı "tapma, tapınma; din; dini tören, ibadet, ayin" biçimlerinde açıklanmaktadır. Türk inanç sistemi içinde kült kavramının yalnızca "Gök Tanrı" ile birlikte kullanıldığında dini, tapınmayı, inanç'ı ifade ettiği belirtilmektedir (Ergun, 2004: 15-16).

Ağaç kültü bütün toplumların inanç sistemi içinde önemli bir yere sahiptir. Varlığın başlangıcında hava, su, toprak kadar değerli görülen ağaç, toplumların inanç ve düşünce sistemleri içinde kutsal bir varlık olarak değerlendirilmiştir. Ağaca, "türeyiş, beslenme, Tanrı ile irtibat kurma, cennete

ulaşma, şifa, dilek" vb. aracı rolü yüklenmiştir. Kısacası ağaç kavramı etrafında toplumlar, birçok inanç ve pratik oluşturmuşlardır (Ergun, 2004: 17). Bu bağlamda Türk kültüründe de ağaç önemli bir yer tutmaktadır. Türk kültüründe "kayın, çam, kavak, ardıç, çınar, dağ servisi (sedir), servi-selvi, meşe, dut, söğüt, elma" ağaçlarının kutsal sayıldığı ifade edilmektedir (Ergun, 2004: 195). Bu ağaç türlerini ifade eden adların Türkiye Türkçesinde büyük oranda özelleşerek kişi adı olarak da kullanıldığı görülmektedir (Bkz. Kişi Adları Sözlüğü; www.tdk.gov.tr).

İnsanların soylarını ifade etmek için de ağaç önemli bir semboldür. Buna göre boy ağaçlarından söz edilmektedir. Boy ağaçları (soy ağacı, soy kütüğü), "mitolojik kökleri yaratılışın başına kadar inen ve kıyamete kadar devam edecek olan süreçte insanların ait oldukları ailenin geçmişte ve halihazırda ve gelecekteki fertlerini ifade eder". Ayrıca ağacın kökleriyle ataları; gövdesiyle hayattaki nesli; dallarıyla gelecek nesli sembolize ettiği ifade edilir. Bu doğrultuda ağacın kökü ataları; budakları oğulu; dallar ve yapraklar diğer akrabaları sembolize etmektedir (Ergun, 2004: 244).

Ağacın canlılığı ile soyun devamı arasında sıkı bir bağ kurulmakta; ağacın canlılığı soyun devamının bir kanıtı sayılmakta; kuruması, kesilmesi, devrilmesi soyun biteceğini göstermektedir. Soy, çocukla devam eder. Ailenin çocuğunun olmaması "soyu kurudu" biçiminde ifadesini bulmaktadır. Türklerin dünya görüşüne göre soy, erkek çocuktan devam etmektedir (Ergun, 2004: 244).

Bu çalışmanın konusunu oluşturan "kök, budak, dal, yaprak" vb. sözlerin de bu bağlamda soy, nesil kavramıyla ilgili olması da Türklerin inanç ve düşünce dünyasından kaynağını almakta ve bir bakıma ad verme geleneği de bu inanç sistemleri bağlamında şekillenmektedir.

Kendi içinde çok kapsamlı bir konu olan kişi adbilimiyle ilgili bugüne kadar Türklerdeki ve de dolayısıyla Türkçedeki kişi adları üzerine gerek dil alanında gerekse diğer bilim dallarında birçok çalışma yapılmıştır (Rasonyi, 1993; Boz, 2004; Kibar, 2005; Alkaya, 2001; Ergöncü Akbaba, 2012; Ergene, 2016). Bu alanda yapılan çalışmalara bir katkı sunması bakımından bu çalışmada ağacın bölümleriyle ilgili tür adından özelleşerek gerçek kişilere verilen kimi adlar üzerinde duruldu. Ağaç ile ilgili "kök, dal, budak, çiçek, fidan, filiz, yaprak, çıvgın, ışkın, tomurcuk" tür adlarının özelleşerek / onimleşerek gerçek kişilere ad olması çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmada ağaçla ilgili tür adlarından oluşan kişi adları, yapısal özellikleri ve cinsiyet açısından ele alınmıştır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmanın verisi, belgesel tarama yöntemine göre belirlenmiştir. Çalışmaya konu olan kişi adları için, Türk Dil Kurumunun internet ortamında yer alan Kişi Adları Sözlüğü esas alınmıştır. Öncelikle ilgili adın tür adı olarak anlamına yer verilmiştir, sonrasında o tür adıyla oluşturulan kişi adları yapısal özelliklerine göre tasnif edilmiştir. İlgili sözcükle oluşturulan kişi adlarının cinsiyet bakımından gösterdiği özellikler tabloda gösterilmiş ve her tablodan sonra kişi adlarının cinsiyet bakımından gösterdiği özellikler değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

3.1.KÖK

3.1.1. Tür adı olarak “kök”

Tür adı olarak “kök” sözcüğüne TS’de bitki bilimiyle ilgili verilen anlamlar “1. (bitki bilimi) Bitkileri toprağa bağlayan ve onların, topraktaki besi maddelerini emmesine yarayan klorofilsiz bölüm. 2. (bit. b.) Süsünde olduğu gibi yer üstüne sap çıkaran çok yıllık yer altı gövdesi” şeklindedir. TS’de sözcüğün bu temel anlamları dışında “bazı şeylerde dip bölüm; dip, temel, esas; kaynak, köken” gibi yan ve mecaz anlamlarına da yer verilmiştir.

3.1.2. Kişi adı olarak “kök” ve kullanımları

3.1.2.1.“Kök” ile ilgili kişi adlarının yapısal özellikleri

3.1.2.1.1. Basit yapıdan oluşanlar:

Kök: 1. Dar ve derin dere. 2. Gürbüz, sağlıklı. 3. Gök. 4. Asıl, kök, köken.

3.1.2.1.2. Türemiş ad yapısından oluşanlar

Köklem: İlbahar.

Köklü: 1. Soylu, görgülü. 2. Varlıklı, kuvvetli.

Köken: 1. Bir şeyin çıktığı dayandığı temel, biçim, neden veya yer. 2. Kavun, karpuz, kabak gibi bitkilerin toprak üstünde yayılan dalları. 3. Soy, asıl, ata.

Köktaş: Aynı soydan gelenlerden her biri.

Aşağıdaki adda ise çıkma durumu eki kalıplaşmıştır:

Kökten / Kökten: 1. Köklü, yüzeyde kalmayan, derine inen. 2. Soylu.

3.1.2.1.3. Birleşik ad yapısından oluşanlar ve birleşik adların sözdizimsel görünüşleri:

3.1.2.1.3.1. Sıfat tamlamasından oluşanlar

Birkök: Aynı soydan olan.

Demirkök: Güçlü, kuvvetli, sert kimse.

Derinkök: Soyu çok eskilere giden kimse.

Dinçkök: Gücü ve sağlık durumu yerinde olan soydan gelen kimse.

Dirikök: Sağlıklı bir soydan gelen kimse.

Kökel: Kök-el.

Köker: Köklü soydan gelen kimse.

Köksan: Tanınmış, ünlü ad.

Köksoy: Tanınmış, ünlü soydan gelen kimse.

Köktay: Soylu bir aileden gelen kimse.

Üçkök: Üç kök.

3.1.2.1.3.2. İsnat grubundan oluşunlar

Köksu: Aslı, soyu su gibi temiz ve saf olan.

Özkök: Özü sağlam olan kimse.

Soykök: Asil, soylu kimse.

3.1.2.1.3.3. Cümle yapısından oluşunlar

Köksal (T) "Kökünü derinlemesine sal, soyun genişlesin" anlamında kullanılan bir ad.

Köksür (T) "Soyun genişlesin" anlamında kullanılan bir ad.

3.1.2.2. Cinsiyet bakımından "kök" ile ilgili kişi adlarının görünümüleri

Ad	E	K	E / K
Birkök	+		
Demirkök	+		
Derinkök	+		
Dinçkök	+		
Dirikök	+		
Kök	+		
Kökel	+		
Köken	+		
Köker	+		
Köklem	+		
Köksal			+
Köksan	+		
Köksoy	+		
Köksu	+		
Köksür	+		
Köktan / Kökten	+		

Köktaş	+		
Köktay	+		
Özkök	+		
Soykök	+		
Üçkök	+		
TOPLAM	20	-	1

Kök ve kök ile ilgili adlar cinsiyet açısından değerlendirildiğinde 21 addan 20'sinin erkek adı olarak kullanıldığı, bu adlardan yalnızca "Köksal" adının hem kadın hem de erkek adı olarak verildiği görülmektedir. Bu veriler kültürel kodlamada soyun devamlılığı bağlamında erkek çocuklara ad olarak "kök" ve "kök" ile ilgili adların verilme gerekçesini ortaya koyan bir sonuçtur.

3.2. DAL

3.2.1. Tür adı olarak "dal"

TS'de madde başı olarak üç "dal"a yer verilmiştir. Bunlardan birincisinde bitki bilimiyle ilgili verilen anlam "1. Ağacın gövdesinden ayrılan kollardan her biri" şeklindedir. Sözcüğün bu temel anlamları dışında "brans; bir bilim alanının içinde yer alan ana bilim dalında alt alanı; (biy.) canlıların bölümlenmesinde, sınıfların bir araya gelmesiyle oluşan birlik, şube" gibi yan anlamlarına da yer verilmiştir.

TS'de madde başı olarak yer alan ikinci dal'a verilen anlamlar ise: "hık 1. Arka, sırt. 2. Kol. 3. Omuz." şeklindedir.

TS'de üçüncü dal, tür olarak sıfat olduğu belirtilmiş ve "Çıplak, yalın" anlamları verilmiştir (TS, 2011: 582).

3.2.2. Kişi adı olarak "dal" ve kullanımları

3.2.2.1. "Dal" ile ilgili kişi adlarının yapısal özellikleri

3.2.2.1.1. Basit yapıdan oluşan adlar

"Dal" ismi yalın haliyle ve üzerine iyelik eki almasıyla oluşan "dalım" biçimiyle kişi adı olarak kullanılabilir.

Dal: 1. Ağacın gövdesinden ayrılan kollardan her biri. 2. Arka, sırt. 3. Kol.

Dalım: "Gücüm, kuvvetim" anlamında kullanılan bir ad.

3.2.2.1.2. Birleşik ad yapısından oluşunlar ve sözdizimsel görünümüleri

“Dal” ile oluşturulan birleşik adların sözdizimsel olarak sıfat tamlaması, ad tamlaması ve sıfat-fiil öbeğinden oluştuğu görülmektedir.

3.2.2.1.2.1. Sıfat tamlaması

Sıfat tamlaması yapısından oluşun aşağıdaki birleşik adlarda “dal” isminin sıfatını oluşturan sözcükleri kavram alanları açısından değerlendirdiğimizde renk bildiren ya da renk çağrışımı olan sözcüklerle sıfat tamlaması oluşturduğu görülmektedir: *Akdal, Altındal, Gökdal* örneklerinde olduğu gibi.

Ayrıca “dal” adının sayı, çokluk ve sıralama kavram alanlarına yönelik sözcüklerle sıfat tamlaması oluşturduğu görülmektedir: *Bindal, Birdal, Gürdal, Serdal, Sondal* örneklerinde olduğu gibi.

Renk ve sayı kavram alanı dışında duruş, ışık, esas vb. kavram alanlarına yönelik niteleme sıfatlarıyla tamlama oluşturduğu görülmektedir: *Dikdal, Erdal, Esendal, Nurdal, Özdal, Özerdal* gibi.

Akdal: Namuslu, dürüst kimse.

Altındal: Üstün nitelikli, değerli kadın.

Bindal: Bin tane dal.

Birdal: Yardımsever.

Dikdal: Sert ve aksi kimse.

Erdal: Genç kimse.

Esendal: Sağlıklı, salim, rahat kimse.

Gökdal: Göğe ulaşmış dal.

Gürdal: Soyu çok geniş olan kimse.

Nurdal: Aydınlık, parlak bir soydan gelen.

Özdal: Özü dal gibi nazik ve zarif olan kimse.

Özerdal: Genç kimse.

Serdal: İleri gelen, önemli kişi.

Sondal: Son doğan çocuk.

3.2.2.1.2.2. “Dal” adının sıfat olarak kullanıldığı sıfat tamlamaları:

Bu adlarda “dal” sözcüğü TS’de belirtilen üçüncü sıradaki madde başındaki anlam doğrultusunda “çıplak, tek, yalın” anlamlarında kullanılarak önündeki ismin niteleyicisi olmuştur. “Dal” isminin sıfat olarak kullanıldığı aşağıdaki adların anlamında “koruyuculuk, yiğitlik” kavramlarının öne çıktığı görülmektedir:

Dalbaş: Koruyucu.

Dalboğa: Koruyucu yürekli kimse.

Daldal: Kahraman, yiğit.

Dalkılıç: 1. Kılıcını çekmiş olan. 2. Gönüllü, fedai.

Dalkoç: Koruyucu, arka çıkıcı kimse.

Dalokay: Çok beğenilen kimse.

Daltekin: Koruyucu, kayırcı hükümdar.

3.2.2.1.2.3. Ad tamlamasından oluşunlar:

Aşağıdaki ad tamlamalarından ilk ikisi Türkçe belirtisiz ad tamlaması yapısından oluşun adlardır. Bu adlardan “Gündal” isminde iyelik eki düşmüş; “Gündalı” ise hem iyelikli hem de iyelik eki düşürülmüş halde kullanılabilir. “Ferdal” ise Farsça yapıdan oluşun bir ad tamlamasıdır:

Güldal / Güldalı: Gül dalı.

Gündal: Güneş gibi aydınlık ve ışık saçan genç.

Ferdal: Dalın tomurcuğu.

2.2.2.1.2.4. Sıfat-fiil öbeğinden oluşunlar:

Bir örnekte *dal* adı, *dik-* fiiliyle birlikte sıfat-fiil öbeği oluşturmuştur:

Daldiken: Ağaç yetiştiren kimse.

3.2.2.2. Cinsiyet bakımından “dal” ile ilgili kişi adlarının görünümüleri

Ad	E	K	E / K
Dal			+
Akdal	+		
Altındal		+	
Bindal	+		
Birdal			+
Dalbaş	+		
Dalboğa	+		
Daldal	+		
Daldiken	+		
Dalım	+		
Dalkılıç	+		
Dalkoç	+		
Dalokay	+		
Daltekin	+		
Dikdal	+		
Erdal	+		
Esendal			+
Ferdal	+		
Gökdal	+		
Güldal / Güldalı		+	
Gündal			+
Gürdal	+		

Nurdal			+
Özdal			+
Özerdal	+		
Serdal	+		
Sondal	+		
TOPLAM	19	2	6

“Dal” ile ilgili tespit edilen 27 kişi adından 19’u erkek adı; 2’si kadın adı; 6’sı ise hem erkek hem de kadın adı olabilmektedir. Bu veriler de “dal” ile ilgili adların kültürel kodlar çerçevesinde “güç, kuvvet, koruyuculuk, soyun devamı ve geleceği” vb. anlamlarında daha çok erkek adı olarak tercih edildiğini göstermektedir.

3.3.BUDAK

3.3.1. Tür adı olarak “budak”

TS’de “budak” sözcüğüne verilen anlamlar: “1. Ağacın dal olacak sürgünü. 2. Dalın gövde içindeki başlangıç yeri olan ve tahtalarda görülen yuvarlak koyuca renkte olan bölüm.” şeklindedir (TS, 2011: 402).

3.3.2. Kişi adı olarak “budak” ve kullanımları

TT’de kişi adı olarak “budak” çok fazla tercih edilmemiştir. Bu çerçevede *budak* ve *budakla* ilgili olan dört ad tespit edilmiştir.

3.3.2.1. “Budak” ile ilgili kişi adlarının yapısal özellikleri

Budak ismi tek başına ya da sıfat tamlaması yapısı içinde kişi adı olarak kullanılabilir.:

Budak: 1. İnce ve küçük dal. 2. Ağaç gövdesinde tomurcuk çıkacak yuvarlak boğum.

Gökbudak: *Budak*.

İzbudak: *Soyu iyi bir iz bırakmış olan kimse*.

Taşbudak: *Güçlü, kuvvetli kimse*.

3.3.2.2. Cinsiyet bakımından “budak” ile ilgili özel adların görünüşleri

Ad	E	E	E / K
Budak	+		
Gökbudak	+		
İzbudak	+		
Taşbudak	+		
TOPLAM	4	-	-

Cinsiyet açısından budak ve budak ile oluşturulan adların erkek adı olarak kullanılmaktadır. Soyun devamlılığının erkek çocukla sağlanması düşüncesi bu ismin erkek çocuklara ad olmasını da açıklamaktadır. Ayrıca erkek adlarının daha çok güç, kuvvet, dayanıklılık kavramlarını barındırıyor olması da “kök, dal” adları gibi, “budak” adının de erkek adı olma gerekçelerinden birini oluşturmaktadır.

3.4. FİDAN

3.4.1. Tür adı olarak “fidan”

TS’de Rumca bir sözcük olduğu belirtilen fidan sözcüğü için verilen anlamlar: “1. Yeni yetişen ağaç veya ağaççık. 2. Başka bir yere dikilmek için bulunduğu yerden çıkarılan taze ağaç, dikme” şeklindedir. Ayrıca TS’de “fidan gibi” birliktelik kullanımına yer verilmiş ve bu yapının anlamı “ince ve uzun (boy)” olarak ifade edilmiştir (TS, 2011: 873).

3.4.2. Kişi adı olarak “fidan” ve kullanımları

TS’de fidan sözcüğüne verilen anlamlar doğrultusunda sözcük, “tazelik, yenilik, gençlik ve ince ve uzun olma” kavram alanlarına yönelik olarak kişi adı olarak kullanılmaktadır.

3.4.2.1. “Fidan” ile ilgili kişi adlarının yapısal özellikleri

3.4.2.1.1. Basit yapıdan oluşanlar

Fidan: 1. Yeni yetişen ağaç veya ağaççık. 2. Ağacın kökünden çıkan. 3. İnce uzun, narin, zarif.

3.4.2.1.2. Birleşik addan oluşanlar

Fidan ile ilgili adlardan 5’i birleşik addan oluşmaktadır. Sözdizimsel olarak aşağıdaki adlardan “canfidan” isnat grubundan; “hoşfidan, nurfidan” sıfat tamlamasından; “fidangül” Farsça ad tamlamasından; “gülfidan” ise Türkçe iyelik eksiz ad tamlamasından oluşmuştur:

Canfidan: Özü fidan gibi düzgün olan kimse.

Hoşfidan: Güzel endamlı, boylu boslu kadın.

Nurfidan: Nurlu, aydınlık genç.

Fidangül: Gül fidanı.

Gülfidan: Gül fidanı.

3.4.2.2. Cinsiyet bakımından “fidan” ile ilgili özel adların görünüşleri

Ad	E	K	E /K
<i>Fidan</i>		+	
<i>Canfidan</i>		+	
<i>Fidangül</i>		+	
<i>Gülfidan</i>		+	
<i>Hoşfidan</i>		+	

Nurfidan		+	
TOPLAM	-	6	-

Cinsiyet bakımından fidan ile ilgili 6 özel ad da kadın adıdır. “Fidan” sözcüğü, insan zihninde kurulan benzerlik algısı çerçevesinde “tazelik, incelik, uzunluk ve zerafet” bağlamında kadın adı olarak tercih edilmektedir.

3.5. FİLİZ

3.5.1. Tür adı olarak “filiz”

TS’de Rumca kökenli bir sözcük olarak belirtilen “filiz” sözcüğüne verilen anlamlar: “*Tohumdan veya tomurcuktan çıkan körpe ve küçük dal, sürgün, ıskın, eşkin; cımbaz, çıvgın, şıvgın*” şeklindedir (TS, 2011: 876).

3.5.2. Kişi adı olarak “filiz” ve kullanımları

Çalışmamızda *filiz* ile oluşturulan çok fazla kişi adına rastlanmamıştır. Ancak aynı kavram alanı içinde yer alan “*çıvgın, ıskın*” sözlerinin de kişi adı olarak kullanımı tespit edilmiştir.

3.5.2.1. “Filiz” ile ilgili kişi adlarının yapısal özellikleri

Çok fazla birleşği olmayan “*Filiz*” sözcüğü yalın olarak kişi adı olabilmekte ya da “*Filizer*” şeklinde sıfat tamlaması olarak birleşik yapıdan oluşan kişi adı oluşturabilmektedir:

Filiz: 1. *Tohumdan veya tomurcuktan çıkan körpe sürgün.* 2. *İnce uzun, zayıf, narin kız.*

Filizer: *Genç, toy, delikanlı.*

3.5.2.2. Cinsiyet bakımından “filiz” ile ilgili özel adların görünüşleri

Ad	E	K	E / K
<i>Filiz</i>		+	
<i>Filizer</i>	+		
TOPLAM	1	1	

“*Filiz*” sözcüğü yalnızca kadın adı olurken; cinsiyet bildiren “*er*” sözcüğüyle birliktelik kullanımından oluşan “*Filizer*” ise erkek adı olarak kullanılmaktadır.

3.6. ÇİÇEK

3.6.1. Tür adı olarak "çiçek"

"Çiçek" sözcüğüne TS'de bitki bilimi bağlamında verilen anlamlar: "1. Bir bitkinin üreme organlarını taşıyan çoğu güzel kokulu, renkli bölümü. 2. Çiçek açan kır veya bahçe bitkisi" şeklindedir (TS, 2011: 541).

3.6.2. Kişi adı olarak "çiçek" ve kullanımları

Tür adı olan çiçek tek başına ya da farklı sözcüklerle birliktelik kullanımlarıyla kişi adı olabilmektedir. Bu çerçevede çalışmamızda çiçek ve çiçekle ilgili 11 özel ada rastlanmıştır.

3.6.2.1. "Çiçek" ile ilgili özel adların yapısal özellikleri

"Çiçek" adı, tek başına ya da birleşik ad olarak kullanılabilir. Çiçek ile ilgili adların çoğunlukla sıfat tamlamasından oluştuğu görülmektedir. Bunların dışında Ayrıca iyelik eki düşürülmüş belirtisiz ad tamlaması yapısından oluşan özel adlar da oluşturulmuştur.

3.6.2.1.1. Basit yapıdan oluşanlar

Çiçek: Bir bitkinin, üreme organlarını taşıyan, çoğu güzel kokulu, renkli bölümü.

3.6.2.1.2. Birleşik addan oluşanlar ve sözdizimsel görünüşleri

3.6.2.1.2.1. Sıfat tamlamasından oluşanlar

Sıfat tamlamasından oluşan adlarda sıfat olarak "ak, al, altın, sarı" renk sıfatları kullanılmıştır. Bunların dışında "ay, gül, oya" adlarının benzetme yollu sıfat olarak kullanıldığı birleşik adlar oluşturulmuştur:

Akçiçek: Beyaz çiçek.

Alçiçek: Kırmızı çiçek.

Altınçiçek: Üstün nitelikli, değerli kadın.

Sarıçiçek: Sarı renkli çiçek.

Ayçiçek: Ay gibi parlak ve çiçek gibi güzel olan.

Gülçiçek: Gül ve çiçek gibi güzel olan.

Oyaçiçek: İnce, kibar, nazik kız.

3.6.2.1.2.2. İyelik eki düşürülmüş belirtisiz ad tamlamasından oluşanlar

Aşağıdaki birleşik adlar ise iyelik eki düşürülmüş belirtisiz ad tamlaması yapısından oluşmaktadır:

Günçiçek: Ayçiçeği.

Kırçiçek: Kır çiçeği.

Mahçiçek: Ayçiçeği

3.6.2.2. Cinsiyet bakımından “çiçek” ile ilgili özel adların görünüşleri

Ad	E	K	E / K
Çiçek		+	
Akçiçek		+	
Alçiçek		+	
Altınçiçek		+	
Ayçiçek		+	
Gülçiçek		+	
Günçiçek		+	
Kırçiçek		+	
Mahçiçek		+	
Oyaçiçek		+	
Sarıçiçek		+	
TOPLAM	-	11	-

Çiçek ve çiçekle oluşturulan birleşik adlara cinsiyet kavramı açısından bakıldığında tespit edilen 11 ismin tamamının kadın adı olarak kullanıldığı görülmektedir. Kadın adlarının daha çok *güzellik, estetik, naiplik* gibi kavram alanlarına yönelik sözlerden seçilmesi, *çiçek* ve birleşiklerinin kadın adı olarak kullanılmasını da açıklamaktadır.

3.7. AĞAÇ İLE İLGİLİ DİĞER ADLAR

Yukarda belirtilen adların dışında ağaçla ilgili tür adlarından “*çivgin, ışkın, tomurcuk, yaprak*” adları da kişi adı olarak kullanılabilir. Bu adlarla oluşturulan birleşik adlara ise rastlanmamıştır:

3.7.1. Tür adı olarak “çivgin”

Çivgin (hlk. şivgin): şivgin: 1. Budanmış yaşlı ağaçların budanan yerlerinden çıkan taze sürgün, çivgin. 2. Rüzgâr veya karla karışık yağın yağmur, çivgin (TS, 2011: 2223).

3.7.2. Kişi adı olarak “çıvgın”

Çıvgın: 1. Rüzgâr veya karla karışık yağan yağmur. 2. Ağacın verdiği yeni sürgün, filiz.

3.7.3. Tür adı olarak “ışkın”

Işkın (hlk.): 1. Kayalık yerlerde ve dağlarda yetişen, yenilenebilir bir tür ot. 2. Filiz.

3.7.4. Kişi adı olarak “ışkın”

Işkın: Filiz, sürgün.

3.7.5. Tür adı olarak “tomurcuk”

Tomurcuk (bit. b.): 1. Bir bitkinin üzerinde bulunan ve ileride sap, çiçek veya yaprak verecek olan filiz. 2. Çiçek açacak gonca. (TS, 2011: 2364).

3.7.6. Kişi adı olarak “tomurcuk”

Tomurcuk: Bir bitkinin üzerinde bulunan ve ileride sap, çiçek veya yaprak verecek olan filiz.

3.7.7. Tür adı olarak “yaprak”

Yaprak sözcüğüne bitki bilimi bağlamında verilen ilk anlam: “.Bitkilerde solunum, karbon özümlemesi, terleme vb. olayların olduğu, çoğu klorofilli, yeşil ve türlü biçimlerdeki bölümler” şeklindedir. TS’de bu anlam dışında sözcüğe verilen altı alt anlam daha vardır (TS, 2011: 2530).

3.7.8. Kişi adı olarak “yaprak”

Yaprak: Bitkilerin solunumunu sağlayan, çoğunlukla yeşil ve türlü biçimlerdeki bölümü.

3.7.9. Cinsiyet bakımından ağaçla ilgili diğer özel adların görünüşleri

Diğer adlar	E	K	E / K
<i>Çıvgın</i>	+		
<i>Işkın</i>	+		
<i>Tomurcuk</i>		+	
<i>Yaprak</i>		+	

Cinsiyet kavramı açısından ağaçla ilgili diğer tür adlarından “çıvgın ve ışkın” adları erkek adı olabilirken; “tomurcuk, yaprak” adları ise yalnızca kadın adı olabilmektedir.

4. SONUÇ

Ad	E	K	E / K	TOPLAM	% Oranı
Kök	20		1	21	% 28
Dal	19	2	6	27	% 36
Budak	4	-	-	4	% 5,33
Fidan	-	6	-	6	% 8
Filiz	1	1		2	% 2,66
Tomurcuk		1		1	% 1,33
Yaprak		1		1	% 1,33
Çiçek	-	11	-	11	% 14,66
Işkın	1	-		1	% 1,33
Çıvgın	1	-	-	1	% 1,33
TOPLAM	46	22	7	75	
% Oranı	% 61,33	% 29,33	% 9,33		

Türkiye Türkçesinde ağaçla ilgili tür adlarından “kök, dal, budak, çiçek, filiz, fidan, çıvgın, ışkın, tomurcuk, yaprak” özelleşip kişi adı olabilmektedir. Bu sözcükler tek başına ya da sözdizimsel olarak sıklıkla sıfat tamlaması yapısından oluşmak üzere birleşik ad şeklinde gerçek kişilere ad olmaktadır. Bu sözcüklerden “çıvgın, ışkın, tomurcuk ve yaprak” adlarının sözdizimsel olarak herhangi bir birleşik yapı oluşturmadığı görülmektedir. İncelemeye konu olan “kök, dal, budak, çiçek, fidan ve filiz” sözcükleri tek başına ya da sözdizimsel olarak farklı formlarda birleşik adlar oluşturmuştur. Kullanım sıklığı açısından en fazla birleşik adın “dal” ismiyle oluşturulduğu görülmektedir. “Dal” sözcüğünü, sırasıyla “kök, çiçek, fidan, budak ve filiz” sözcükleri izlemektedir. Bu sözcüklerden “kök” ve “dal” ile oluşturulan kişi adları, tespit edilen adların yaklaşık % 64’ünü oluşturmaktadır.

Cinsiyet kavramı açısından bakıldığında tespit edilen 75 kişi adından % 61’i yalnızca erkek adı iken; yaklaşık %29’u kadın adı; yaklaşık % 9’u ise hem kadın hem de erkek adı olabilmektedir. Bu kişi adlarından “kök, dal ve budak” ile ilgili adlar büyük oranda erkek adını oluşturmuştur. Bu kişi adlarından “fidan, tomurcuk, yaprak, çiçek” ve birleşenleri yalnızca kadın adı olabilmektedir.

Kültürel bağlamda *soy, güç, kuvvet ve koruyuculuk* kavram alanlarına yönelik ağaçla ilgili tür adlarının daha çok erkek adı olduğu, *incelik, zerafet, güzellik, naiflik* bağlamındaki tür adlarının ise kadın adı olarak tercih edildiği görülmektedir. Bu çerçevede ağaçla ilgili tür adlarının özelleşerek gerçek kişilere ad olmasında Türklerin inanç ve düşünce sisteminin izleri de kendini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Alkaya, Ercan (2001). Tatar Türklerinin Kullandığı Kişi Adları Üzerine Bir Değerlendirme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 11/1, s. 115-136.
- Boz, Erdoğan (2004). Türkiye Türklerinde Kişi Adı Olarak Meyve Adları. *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. V, S. 1, s.29-36.
- Ergene, Oğuz (2016). Türk Kişi Adlarında Örneklenen Söz Dizimsel Yapılar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S: 5 /2, s.626-650.
- Ergönenç Akbaba, Dilek (2012). Nogay Türklerinde Kişi Adları. *Dil Araştırmaları Dergisi* S: 10, s.99-122.
- Ergun, Pervin (2004). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Kalkandelen, Hilal (2008). Türkçemizde Kullanılan Kişi Adları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, s.57-76.
- Kibar, Osman (2005). *Türk Kültüründe Ad Verme Kişi Adları Üzerine Bir Tasnif Denemesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2003). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Rasonyi, Laszlo (1993). *Tarihte Türklük*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını.
- Şahin, İbrahim (2016). *Adbilim*. 2. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- TS (2011): *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.

Verilerin Alındığı Kaynak

Kişi Adları Sözlüğü: Türk Dil Kurumu // www.tdk.gov.tr